

Hoe beschermwaardig is het embryo?

Korte introductie bij de presentatie van het CDA-rapport *Humane biotechnologie* op maandag 7 april 2003, Nieuwspoord, Den Haag

Theo Boer

lijn over volle breedte

Weinigen onder u zullen op een moment als dit zitten te wachten op een ingewikkelde filosofische of moraaltheologische verhandeling over de status van het embryo. Ik zal u daarmee dus dan ook niet vermoeien.

Is een embryo een mens? Sommigen zeggen van wel, anderen ontkennen het met klem. Een controverse die al tientallen jaren duurt, en die maar nooit tot een ontknoping komt. Misschien omdat de waarheid is: wij weten het niet. We weten al geeneens hoe we het begrip 'mens' precies moeten omschrijven: is een mens een autonoom handelend en rationeel denkend wezen, dan zijn we er terecht beducht voor dat grote groepen mensen ineens buiten de boot vallen: mensen met een ernstige verstandelijke handicap, mensen in een onomkeerbare coma, babies jonger dan pakweg 2, 4 of 12 maanden. Ook de oude notie van de ziel die ook los van het lichaam kan bestaan, wil ons nog maar steeds niet loslaten — ik hoef maar te verwijzen naar alle uitspraken over het voortbestaan van Pim Fortuyn na diens overlijden. Zo weten we ook niet of een beginnend mens toch al niet zoiets als een ziel heeft, noch weten we zeker dat dat absoluut niet het geval is.

Een gangbaar begrip in hedendaagse medisch-ethische discussies is dat van de 'toenemende beschermwaardigheid'. Dat begrip probeert het gat van onze onwetendheid te vullen door erop te wijzen dat we twee dingen tenminste wél weten. Eén: voor de conceptie, dus in het stadium van losse eicellen en miljoenen zaadcellen, is geen sprake van een mens. Twee: als er een baby geboren wordt, hebben we met zekerheid wel te maken met een mens. De beschermwaardigheid voor de bevruchting is dus nul procent, na de geboorte is die 100 procent. De redenering van de toenemende beschermwaardigheid laat de lijn tussen 0 en 100 procent langzaam opklimmen, in plaats van haar aan één moment te koppelen, zoals de bevruchting, de aanleg van het centrale zenuwstelsel, het ontstaan van de grote hersenen of de levensvatbaarheid. Al die momenten zijn punten op een oplopende lijn, niet meer, niet minder.

Het rapport dat u nu in handen hebt of krijgt, heeft moeite met die toenemende beschermwaardigheid. Waarom? Eén van de problemen van het begrip is dat het suggereert dat je ook een beetje meer mens kunt worden. Dat klopt: op vakantie, of al tuinierend in het weekend wordt een drukke manager weer een beetje mens. Maar als we goed nadenken, is dat niet toepasbaar op de menswording van de mens: een mens kan niet een beetje mens of een beetje persoon zijn, evenmin als je een beetje zwanger kunt zijn of een beetje dood. Je kunt wel bijna dood zijn of bijna zwanger, maar dat is wat anders. Het is niet mijn hobby om mij in dit soort taal uit te drukken, maar als ik een klein ogenblik eerste orde religieuze taal gebruik, weet u gelijk wat ik bedoel. Stel je voor dat een embryo van 7 weken sterft, komt hij dan een beetje in de hemel? Komt de foetus van 4 maanden meer in de hemel en de foetus van 30 weken nog weer meer? U begrijpt: praten in termen van beetje gaat hier niet op. Er moet ergens een moment zijn

waarop je spreekt van een mens, maar waar dat ligt, daarover zullen we het wel nooit eens worden. In de geschiedenis van de filosofie en de moraalfilosofie is daarom wel de oplossing gekozen van de indaling van de ziel: na 40 of 80 dagen zou de menselijke vrucht over een ziel beschikken en dus in essentiële zin volledig mens zijn.

Ik begrijp dat ik u hierbij wel opscheep met meer problemen dan oplossingen, dus wil ik u een tweetal opmerkingen aan de hand doen, omtrekkende bewegingen, die de discussie "is een embryo een mens of niet?" wat moeten ontscherpen. Ten eerste: los van de vraag wanneer een mens begint mens te zijn: waar iedereen het bovendien over eens is, is dat een embryo in elk geval menselijk leven, concreter nog, individueel en uniek menselijk leven is. Hoe dan ook 'heeft' dat embryo iets met die toekomstige mens, en omgekeerd: ik heb iets met de weken waarin ik nog in de embryonale fase was. Dat is al bijzonder genoeg, voor velen genoeg om het embryo niet instrumenteel te willen gebruiken. Ten tweede: het is niet zo dat we met alles wat *geen* menselijke status heeft, zomaar mogen doen wat we willen. Ook degenen die de grens van de menswording later of veel later willen leggen, erkennen dat een embryo daarmee niet ineens moreel neutraal gebruiksgoed is geworden. Het mag een open deur zijn, maar er zijn in het dagelijks leven genoeg beschermwaardige zaken die toch niet mens zijn: een mooie vaas; een zeldzame plant; een schilderij; het milieu; andermans eigendom. Iets wat bestaat zonder reden teniet doen geldt als *not done*, het is vernielzucht, vandalisme. Intact willen laten, dat heeft te maken met achting voor het zijnde, met name alles wat er blijk van geeft geordend te zijn temidden van chaos, en met name dan weer alles wat leeft, groeit, ontwikkelt. Bij het embryo komt daar zoals u weet nog eens een heleboel bij: de *afkomst* uit twee mensen; en de *potentie* om kind, verpleegkundige, pianist of dictator te worden. Je kunt daar ook levensbeschouwelijke redenen bij halen, en het CDA is daar, voorzover dat in een plurale christen-democratische partij lukt, bij tijd en wijle ook duidelijk over.

Maar het CDA heeft niet het alleentoegangsrecht op de redenen waarom je zorgvuldig met embryo's zou omgaan. Talloze tradities verwoorden dat op hun eigen manier. De beschermwaardigheid van het ongebooren leven heeft te maken met wat Bruggraeve noemde het appellerend mysterie dat het leven vertegenwoordigt. Twee voorbeelden. (1) Velen onder ons die miskramen hebben moeten meemaken, zullen beamen dat de droefheid die je daarna kan overkomen, niet alleen te maken heeft met een aan diggelen geslagen toekomstdroom. Het heeft ook te maken met de teloorgang van dat specifieke, kwetsbare, kleine en toch zo mysterieuze menselijk leven. (2) Een onderzoekster in de humane biotechnologie zei me eens: Ik kijk met honderd maal meer achtig door de microscoop naar een menselijk embryo dan naar een willekeurige andere cel. En, zo voegde ze toe, hoewel ik onderzoek doe met cellen uit menselijke embryo's, zou ik blij zijn als daar alternatieven voor waren. Hoewel tegenstellingen in morele waardering van beginnend menselijk leven blijven bestaan, wordt het tijd dat we ook de overeenkomsten maar eens breed uitmeten. Dat is wat dit rapport wil doen. Of je nu voor volledige beschermwaardigheid bent of liever van 'toenemende beschermwaardigheid' spreekt, het embryo is blijkbaar beschermwaardig. Te vaak is het begrip 'toenemende beschermwaardigheid' stipulerend gebruikt als een synoniem voor *niet, of nauwelijks beschermwaardig*. Daar is de term destijds niet voor uitgevonden. Het gemeenschappelijke ligt hem in de erkenning dat er met een embryo iets bijzonders aan de hand is, iets waar we de woorden niet voor vinden, maar iets wat we ook woordenloos nog wel begrijpen. Dat besef omzetten in beleidslijnen is wat dit rapport wil doen.

Tot slot nog dit. Het rapport slaat geen moraliserende of triomfalistische toon aan. De moralist en de triomfalist hebben namelijk één ergerlijke zwakheid: ze zien de andere kant van een probleem niet. Het goede is aan onze kant, het kwaad staat, buiten kijf, aan de andere kant. Terecht geeft het rapport er blijk van dat er wel degelijk een probleem kan zijn, een situatie waarbij je termen als 'enerzijds' en 'anderzijds' moet gebruiken. Embryo's en uit embryo's afkomstige stamcellen wil men immers niet zomaar

gebruiken, niet voor de lol, niet uit zucht naar pure *Entdeckerfreude*. Het gaat in vragen rondom humane biotechnologie om een afweging tussen waarden. Er is een spanningsveld tussen de beschermwaardigheid van het embryo en andere morele beginselen, zoals het streven om handicaps te voorkomen en het streven om degeneratieve ziekten als Parkinson en Alzheimer te lijf te gaan. Maar het is en blijft een spanningsveld dat je moet laten staan. Het rapport kiest ervoor om de spanning niet op te lossen door eenzijdig voor het biomedisch onderzoek te kiezen met zijn zegeningen voor degenen die aan de genoemde ziektes lijden. Het embryo verdient meer te zijn dan het kind van een koele berekening. Het respect waar we het dan over hebben, kan alleen opgebracht worden wanneer we serieus zoeken naar alternatieven* om het gewenste resultaat te bereiken.

Ik dank u.

* De aanbevelingen van het rapport:

1. Een verbod op reproductief en therapeutisch kloneren;
2. Het terugdringen van boventallige embryo's bij IVF door onder meer te investeren in cryopreservatie van onbevuchte eicellen;
3. Het stimuleren van embryobesparende vormen van onderzoek;
4. Actieve stimulatie door de overheid van onderzoek dat embryo's ongemoeid laat;
5. Het vermijden van selectieve abortus.

Dr. Th.A. Boer is Universitair Docent Systematische theologie (Christelijke Ethiek) bij de Theologische Faculteit van de Universiteit Utrecht en verbonden aan het Universitair Centrum voor Bio-ethiek en Gezondheidsrecht (CBG). E-mail: tboer@theo.uu.nl